

Ammianus Marcellinus ve Türkler (Hunlar) Konulu bir Çalışma Üzerine Bazı Notlar

Turhan Kaçar*

Bu kısa yazı, *Tarih İncelemeleri Dergisi* XVIII/1'de Ali Ahmetbeyoğlu imzasıyla yayınlanan, Ammianus Marcellinus'un Hunları sunuş tarzını ele alan bir çalışmadaki, bilgi yanlışlarına ve yazarın, Marcellinus'un Hunları ele alış tarzı üzerine yaptığı yorumlara bazı notlar düşmek için kaleme alınmıştır¹. Söz konusu çalışmanın bir versiyonu, daha önce aynı yazar tarafından, *Tarih Enstitüsü Dergisi*'nde yayınlanmıştı². Beş yıl arayla yayınlanan bu çalışmanın, ne başlığında ne de içeriğinde herhangi bir değişiklik göze çarpmaktadır. Hatta pek çok ifade (ve elbette hatalar da) satır satır aynen tekrar edilmektedir. Son halinin ilkinden farklı görünen yanı, Eskiçağ kaynaklarından (Ammianus Marcellinus, Herodotus ve Iordanes) yapılan alıntuların inanılmaz derecede uzatılmış ve dipnotların kullanım tarzının değiştirilmiş olmasıdır.

Yazar çalışmasının giriş cümlesinde, 'Ammianus Marcellinus'un Grek Antiocheia bölgesinden ve Orontesli' olduğu ifade etmektedir. Eskiçağda Antiochea diye bir bölge ve Orontes adlı bir yerleşim birimi yoktu. Ancak, Antiochea diye bir sürü yerleşim birimi ve Orontes adlı bir nehir vardı ki, bugün Asi nehri diye bilinmektedir. Eskiçağ kaynaklarında, Antiochea (modern Antakya veya Hatay) diğerlerinden ayırt edilmek için genellikle *Antiochea ad Orontes* (=Orontes nehri kenarındaki Antakya) olarak geçmektedir. Zira belirttiğimiz gibi, Anadolu'da birden fazla Antiochea vardı ki, bugün Isparta Yalvaç yakınlarındaki Eskiçağ yerleşimi de Antiochea adını taşıyordu. Onun için, yukarıdaki cümle, Marcellinus'un Orontes kıyısındaki Antiochea'dan olduğu şeklinde düzeltilebilir.

Yazar, Marcellinus'un, 'İmparator Julianus'un (361-63) yaşlanıp sefere çıkamaz olunca onun tarihini yazdığını' ifade etmektedir. Her şeyden önce İmparator Julianus hiç yaşlanmadı (!) çünkü 32 yaşında genç öldü. Roma imparatoru Julianus (tam adı Flavius Claudius Iulianus) M.S. 331 yılında doğmuş ve on sekiz aydan ancak bir kaç gün fazla süre tahtta kaldıktan sonra giriştiği Pers seferi sırasında aldığı bir yara sonucu 363 yılında ölmüştür. Bu basit ansiklopedik bilgi, Julianus hakkında malumat içerebilecek pek çok Roma tarihi ders kitabı veya notlarında bulunabilir. Hatta

* *Balıkesir Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-mail: tkacar@balikesir.edu.tr*

¹ A. Ahmetbeyoğlu, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler" *Tarih İncelemeleri Dergisi* XVIII/1 (2003), 1-14.

² A. Ahmetbeyoğlu, "Türkler ve Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus" *Tarih Enstitüsü Dergisi* XVI (1998), 21-27.

İstanbul Üniversitesinden N. Baydur'un Iulianus üzerine bir biyografisi de mevcuttur ki, ilk baskısı İ.Ü. Edebiyat Fakültesi yayınları arasından çıkmıştır.

Ammianus Marcellinus ile ilgili ansiklopedik bilgileri verdiği aynı paragrafta, yazar, 'Marcellinus'un tarihçi olarak hayranı olduğu Tacitus'a erişmeye çalıştığını' belirtmektedir. Tacitus'un yazdığı *Annales* ve Tarihler'in (*Historiae*) toplam 30 kitaptan, Ammianus Marcellinus'un *Res Gestas*inin ise tamamının 31 kitaptan oluştuğunu (ilk 13 kitap kayıptır) dikkate alarak, Marcellinus'un ustası Tacitus'a sadece erişmekle kalmayıp, bilakis onu geçmeye çalıştığını kişisel kanaatim olarak ifade etmeliyim. Bir başka yerde yazar, kaynak belirtmeden Libanius'un mektubundan bahsetmektedir, ancak, bu mektubun, Libanius'un kime yazdığı ve kaçınıcı mektubu olduğu ve hangi külliyat içerisinde yayınlandığı hususunda herhangi bir şey belirtmemektedir.

Yine aynı paragrafta yazar, 'Marcellinus'un ölümünden sonra Anonymus Valesi, kaldığı yerden tarihi hadiseleri yazmaya devam etmiştir' şeklinde bir bilgi vermektedir. Ancak bu bilgi, tamamen yanlıştır. Evvelâ, Anonymus Valesi adlı bir yazar yoktur. Bu cümlede bahsi geçen Anonymus Valesi, Ammianus Marcellinus'un Loeb serisindeki İngilizce - Latince çevirisinin III. cildinde yer alan iki **fragman**ın adıdır. Bu iki **fragman** da Ammianus Marcellinus'un devamı değildir. **Fragmanlardan** ilki olan *Origo Constantini Imperatoris*, İmparator Constantinus'un (306-337) hayatını anlatırken, diğer **fragman**, VI. yüzyıl ortalarında yazılmış ve Ostrogot kralı Theodoric'i (474-526) temel alarak, Batı Roma İmparatorluğu'nun son günlerinde İtalya'daki olayları tasvir etmektedir. Bu **fragmanlar**, ilk defa 1636'da Paris'te Henricus de Valois adlı bir klasik alimi tarafından yayınlandığı için genellikle *Excerpta Valesiana* ya da *Anonymi Valesiani* olarak bilinmektedir. Şayet yazar, 2. dipnotunda Ammianus Marcellinus hakkındaki ansiklopedik bilgiler için kullandığı referansın bir sonraki sayfasına (B. İplikçioğlu, *Eski Batı Tarihi I*, Ankara 1997, 394) bakmış olsaydı, ya da referans olarak kullandığı Ammianus Marcellinus'un J. Rolfe edisyonunun III. cildinde bu fragmanlara ilişkin bir giriş yazısını (J. Rolfe, Ammianus Marcellinus, cilt III, Loeb serisi, 506-7) dikkatlice okusaydı, bu Anonymus Valesi hakkında doğru bilgiler elde edebilirdi. Yazar, bir yerde 'Antik ve Eskiçağ tarihçileri' tabirini kullanıyor ki, antik ve eskiçağ her ikisinde de aynı anlama geliyor, onun için ikisinin bir arada kullanılması uygun düşmemektedir.

Yazar, 'Hunların tarihleri ve kültürleri hakkında bilgiler veren Ammianus Marcellinus'un Hunları hiç görmediğini ve tanımadığını' ifade ettikten sonra, 'Hunlar hakkında bilgi verenlerin, Hunlar karşısında mağlup olmuş, hakimiyet altına alınmış, hakir görülmüş kavimlerin tarihçileri' olduğuna hükmetmektedir. Dolayısıyla Ammianus'u da 'Hunlar karşısında mağlup olmuşlar' kategorisine sokmaktadır. Ammianus Marcellinus'un Hunları hiç görmediği ve tanımadığı doğru olmakla beraber, onu, meselâ Iordanes gibi, 'Hunlar karşısında mağlup olmuşlar' kategorisinde değerlendirmek doğru değildir. Çünkü Ammianus'un eserini tamamladığı 392-93 yıllarına kadar Romalılar ile Hunlar arasında rakip olarak herhangi bir savaş meydana gelmemiştir. Zaten yazar, kendi doktora tezinde de 375-400 yılları arasında Romalılar ile Hunların savaşmadığını ifade ediyor (A. Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Ankara 2001, 43). Dolayısıyla, yazarın Ammianus'u eleştiren çalışmasının bu ana hükmü temelsizdir.

Bu durumda Ammianus Marcellinus'un Hunları çok negatif ifadelerle sunmasını eleştirirken, onu 'yenilmişlik psikolojisiyle' eleştiremeyiz. O halde alternatif yorumlar geliştirmek zorundayız. Ammianus Marcellinus Hunları sadece klişe bir barbar retoriği ile sunmamakta, Roma'nın maruz kaldığı bütün felaketlerin sorumluluğunu Hunlara yükleyerek, onları 'barbarların en vahşisi' olarak takdim etmektedir. Ammianus'un gerekçesini şöyle açıklayabiliriz: Barbarlar, Roma dünyası için bilinmeyen bir unsur değildir. Romalılar Ren ve Tuna nehirlerine ulaşmalarından itibaren, barbar dünya olarak adlandırdıkları sınır ötesinde yaşayan toplumlarla ilişki içerisindeydiler. Ancak Hunların ayırt edici özelliği, onların IV. yüzyılın son çeyreği ile V. yüzyılın başı arasında Roma ordularını savaş meydanlarında perişan etmeleri değildir. Hunlar, hem Alanları hem de Gotları yenerek, Roma'nın Tuna sınırındaki güç dengelerini bozmuşlar ve bunun neticesinde Gotların Roma topraklarına hücum ederek, savaş meydanında Roma ordusunu bozguna uğratmalarına yol açmışlardır. Herhalde Ammianus'u kızdıran, sınırlardaki dengeyi Hunlar tarafından bozulmasıdır.

Ammianus'u Hunlar hakkında negatif hisler beslemeye iten bir başka mühim faktör de şu olabilir: Ammianus Marcellinus Hunları da konu alan 31. kitabını yazmakla meşgul olduğu 392/93 yılında, Roma dünyası ciddi bir iç savaşla karşı karşıya kaldı. Bu iç savaşın tarafları bilindiği gibi, koyu bir Hıristiyan ve pagan düşmanı olan Theodosius ve pagan Eugenius idi. Hunlar, pagan Eugenius ile giriştiği bu savaşta, imparator Theodosius'un müttefiki olmuşlardı. Sıkı bir ortodoks Hıristiyan ve pagan düşmanı olan Theodosius, pagan bir tarihçi olarak Ammianus'un pek de hoşlandığı bir imparator değildi. Ammianus, paganlığı yasaklayan Theodosius yerine entelektüel bir pagan olan Eugenius'u destekliyor olmalıdır. Halbuki Hunlar, pagan Eugenius'un ortadan kaldırılmasında aktif bir yardımcı güç olarak yer almışlardı. Dolayısıyla Ammianus'un düşmanlığını kazanmaları için yeterli derecede neden vardı. Öbür taraftan Ammianus'da Hunlara karşı derin bir önyargı oluşmasında bir başka faktör ise, onun bilgi kaynaklarıdır. Ammianus, Hunlar hakkında ya Romalı eski meslektaşlarından (yani askerlerden) ya da Roma hizmetine giren Got şeflerinden bilgi alıyor olmalıdır. Hunlar sadece Romalılar için değil, Gotlar için de yeni bir faktördü ve dahası onları yurtlarından eden bir faktör idi. Onun için Ammianus'un Hunlar hakkında bilgi aldığı Gotların, onu özellikle Got bakış açısına çekmiş olmaları mümkündür. Zaten Ammianus'un Hunlar hakkında yazdıklarını tahkik edecek imkanı da yoktu, çünkü, Eskiçağ dünyasında yaşayan bir tarihinin önündeki en önemli problem elde edilen bilgilerin tahkikiydi.

Sonuç olarak, Ammianus Marcellinus'un Hunları ele alış tarzını anlamak ve anlatmak için, onun yaşadığı dönemin tarihsel bağlamına da vâkıf olmak gerekmektedir, yoksa yapılan yorumlar zayıf kalacaktır. Batı dünyasında, Ammianus Marcellinus ve Hunlar üzerine çok geniş bir ikinci el literatür mevcuttur, ama burada ele alınan makalede bunlardan çok fazla bir iz görülmemektedir.³ Ayrıca, tarih çalışmaları yaparken, sahip olduğumuz bilgileri daha fazla tahkik etmemiz gerektiğini küçük bir not olarak eklemeliyim, çünkü yukarıda da işaret ettiğim gibi, bazı standart ansiklopedik bilgiler bile, yetersiz araştırma veya dikkatsizlikten dolayı yanlış aktarılabilir.

Turhan Kaçar

³ Burada iki örnek vermek istiyorum. W. Richter, "Die Darstellung Der Hunnen Bei Ammianus Marcellinus (31.2.1-11)" *Historia* 23, (1974), 343-77; C. King, "The Veracity of Ammianus Marcellinus' Description of the Huns", *American Journal of Ancient History* 12, (1987) 77-95.

